

TÜRKÇÜLÜĞÜN

ESASLARI

Ziya Gökalp

Millî İctimâiyât Kütüphânesi

Sayı: 1

Ocaklılara Armağan

Ankara-Matbûât ve İstihbârât Matbaası

1339 [1923]

Hazırlayan

Dr. Salim Çonoğlu

ÖTÜKEN

İÇİNDEKİLER

Sunuş.....	7
Önsöz	11

BİRİNCİ KISIM TÜRKÇÜLÜĞÜN MÂHİYETİ

I. Türkçülüğün Tarihi	21
II. Türkçülük Nedir?.....	32
III. Türkçülük ve Turancılık.....	40
IV. Hars (Kültür) ve Medeniyet.....	46
V. Halka Doğru	62
VI. Garba Doğru	67
VII. Tarihî Maddecilik ve İçtimâî Mefkûrecilik (Sosyal İdealizm)	84
VIII. Millî Vicdanı Kuvvetlendirmek	95
IX. Millî Tesânüdü (Dayanışmayı) Kuvvetlendirmek	102
X. Hars (Kültür) ve Tehzib (Yüksek Kültür).....	116

İKİNCİ KISIM TÜRKÇÜLÜĞÜN PROGRAMI

BİRİNCİ MEBHAS (BÖLÜM) LİSANİ TÜRKÇÜLÜK

I. Yazı Dili ve Konuşma Dili	125
II. Halk Lisanına Girmiş Arapça ve Acemce Kelimeler.....	127
III. Türkçüler ve Fesahatçiler.....	133
IV. Sigalar (Kipler), Edatlar, Terkipler (Tamlamalar).....	137
V. Yeni Türkçenin Harslaşması (Millileştirilmesi) ve Tehzibi (İşlenmesi).....	144
VI. Lisanî Türkçülüğün Umdeleri (İlkeleri)	150

İKİNCİ MEBHAS (BÖLÜM)
BEDİ (ESTETİK) TÜRKÇÜLÜK

I. Türklerde Bedî (Estetik) Zevk	153
II. Millî Vezin	155
III. Edebiyatımızın Tahrîs (Millileştirilmesi) ve Tehzîbi (İşlenmesi)	157
IV. Millî Musiki.....	160
V. Sâir (Diğer) Sanatlarımız.....	162
VI. Millî Zevk ve Tehzib Olunmuş (İşlenmiş) Zevk.....	164

ÜÇÜNCÜ MEBHAS (BÖLÜM)
AHLÂKİ TÜRKÇÜLÜK

I. Türklerde Ahlâk	167
II. Vatanî Ahlâk.....	168
III. Meslekî Ahlâk.....	172
IV. Aile Ahlâkı	176
V. Rahtî (Cinsî) Ahlâk	183
VI. İstikbalde Aile Ahlâkı Nasıl Olmalı?	186
VII. Medenî Ahlâk ve Şahsî Ahlâk.....	188
VIII. Beynelmîlel (Milletlerarası) Ahlâk.....	191

DÖRDÜNCÜ MEBHAS (BÖLÜM)

Hukukî Türkçülük.....	193
-----------------------	-----

BEŞİNCİ MEBHAS (BÖLÜM)

Dinî Türkçülük.....	195
---------------------	-----

ALTINCI MEBHAS (BÖLÜM)

İktisadi Türkçülük.....	197
-------------------------	-----

YEDİNCİ MEBHAS (BÖLÜM)

Siyasî Türkçülük.....	202
-----------------------	-----

SEKİZİNCİ MEBHAS (BÖLÜM)

Felsefî Türkçülük.....	204
------------------------	-----

Kavramlar ve İsimler Sözlüğü.....	207
-----------------------------------	-----

SUNUŞ

GEÇEN YÜZYILIN başlarında başlayan ve imparatorluğun yıkılıp Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna giden yıllarda etki derecesi en yüksek fikir ve bilim adamlarının başında hiç şüphesiz yok ki Ziya Gökalp gelmektedir. “*Bedenimin babası Ali Rıza Efendi, hislerimin Namık Kemal, fikirlerimin Ziya Gökalp'tır*” diyen Mustafa Kemal, aslında bir bakıma bu gerçeği ifade etmektedir. Ziya Gökalp, büyük bir fikir adamıdır. Ama aynı zamanda çağının bütün modern ve pozitif bilgilerini bilimsel bir disiplinle okuyup irdeleyen ve Türk toplumuna uyarlayan öncü bir bilim adamıdır. Sosyolojinin kurucusudur, kültür ve medeniyet tarihi biliminin öncülerindendir, Fuat Köprülü'yle beraber halk biliminin bilim olmasını sağlayan ilk isimlerdendir. Gökalp, çöküş ve kurtuluş döneminde ortaya çıkan siyasî lider Mustafa Kemal'in uygulayıcılığının arkasındaki fikrî ve teorik güçlerin en etkilisidir. Belki günümüzde Gökalp'a ihtiyaç duyulmasının sebeplerinden birisi de yeni yüzyılın başlarında toplumun aynı sancıları ve felaketleri yaşamama arzusu olmalıdır. Aslında bizi Gökalp'ın yeniden okunması, anlaşılması ve değerlendirilmesinin, dolayısıyla eserlerinin yeniden yayına hazırlanmasının gerektiğine iten düşünce de budur.

23 Mart 1876'da Diyarbakır'da dünyaya gelen Ziya Gökalp, çalkantılı bir eğitim hayatının ardından bir yandan araştırmalar yapıp sosyoloji dersleri vermeye çalışırken, diğer yandan siyaset-

le de irtibat halinde olmuştur. Yaptığı araştırmalar ve yayımladığı eserler, onu üniversiteye çekerken siyasetle olan ilişkileri nedeniyle hapisane ve sürgün yılları da yaşamak zorunda kalmıştır. Diyarbakır'da otuz üç sayı çıkan *Küçük Mecmua*'nın hemen her sayısında araştırma yazılarını ve şiirlerini yayımlayan Ziya Gökalp, diğer yandan *Türk Yurdu*, *Halka Doğru*, *Türk Sözü*, *İslâm Mecmuası*, *İçtimâiyyat Mecmuası*, *Millî Tetebülar Mecmuası*, *Yeni Mecmua* gibi çeşitli dergilerde de yazılar yazmaya devam etmiştir. Atatürk'ün de isteğiyle *Hâkimiyet-i Millîye Gazetesi*'nde yazılar yazmış, genç Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasında ve kültür politikalarının geliştirilmesinde siyasî kadrolara önemli katkılar yapmıştır. Türkiye'de Türklük, İslamlık ve Batılılaşma gibi kavramları "Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak" adlı kitabıyla tartışmaya açmış; Türkçülüğün tarihi, hars, medeniyet, millî vicdan, millî tesanüt kavramlarının izahını ve dilde, dinde, ahlakta, hukukta, felsefede, siyasette Türkçülüğü "Türkçülüğün Esasları" başlıklı çalışmasında anlatmıştır. Ölümünden sonra basılabilen "Türk Medeniyeti Tarihi" adlı kitabı ise Türklerin dini, bilimi, felsefesi, devlet ve aile yapısı üzerine hazırlanmış ciddi bir çalışmasıdır.

Gökalp 24 Ekim 1924 tarihinde vefat etmiştir. 2014 yılı vefatının 90. yılıdır. Asırlık döngü ve kırılmalara uğramadan önce geçmişin tecrübelerini birinci elden eserlerden okumak -her ne kadar okuyup hafızamızı canlı tutan bir toplum olmasak da- her halde yeni sıkıntılara karşı tedbir geliştirmeye yardımcı olacaktır.

Bu çerçevede Doç. Dr. Mustafa Özsanı, Doç. Dr. Salim Çoנוğlu ve Dr. Halil İbrahim Şahin'le birlikte Gökalp'in eserlerinin yeniden basımını bir proje olarak Ötüken Neşriyat'a götürdüğümüzde Nurhan Alpay Bey'in sıcak ve samimi ilgisiyle karşılaşmamız, eserlerin hazırlanmasında bize yol yordam göstermesi, düşüncelerimizde yalnız olmadığımızı göstermiş ve bizi teşvik edici olmuştur. Ötüken Neşriyat'ın gayretli editörü Kadir Yılmaz Bey de kitapların takibi konusunda ısrarıyla bu çalışmaların gün ışığına çıkmasında faydalı olmuştur. İlk etapta Gökalp'in

en temel dört eserini, yani *Türkçülüğün Esasları*, *Türk Medeniyet Tarihi*, *Türk Töresi* ve *Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak*'ı yayına hazırlamaya başladık. Gökalp'in eserlerini yayımlayan Kültür Bakanlığı'nın kitaplarının bugün artık baskısı tükenmiştir. Gökalp'i yeniden yayımlayan birçok yayınevi ise sadeleştirilmiş metinler neşretmektedir. Oysa bugün Gökalp'in eserlerinin ilk baskıları da dâhil olmak üzere eski yazı metinlere daha rahat ve kolay ulaşabiliyoruz, internet ortamı önümüze son derece geniş bir bilgi ve kaynak birikimi seriyor. Bu yüzden özgün baskılardan yeniden okuyarak ve Nurhan Alpay Bey'in, İsmail Gaspiralı serisinde uyguladıkları yöntemi tavsiye etmesiyle, metinlerin bütünlüğünü bozmadan parantez içi açıklamalarla Gökalp'i hem aslından okuma hem de küçük desteklerle anlama esaslı bir yöntem uygulamaya çalıştık. Daha geniş açıklama ve ayrıntı gerektiren durumlarda kullanılmak üzere her eserin sonuna birer "Kavramlar ve İsimler Sözlüğü" eklemeyi de amaca uygun gördük. Çünkü Gökalp'i okumak sadece kelimelerin karşılıklarını bulmak ve bilmekle mümkün değildir, onun bilimsel terminolojisini ve özellikle eserlerinde çok sık kullandığı Batı ve Doğu'nun temel eser ve isimlerini tanımak da gerekecektir

Özellikle günümüzde yüzeysel, popüler ve politik bilgi kaynakları karşısında savunmasızca bilgi kirliliğine maruz kalmaları ve dolayısıyla millî kültür ve medeniyet tarihi konularında kimlik buhranı yaşamaları muhtemel ve mümkün olan gençlerin Gökalp okuması elzemdir. Aslında yaklaşık yüz yıl öncesinden, günümüz gençlerine, meraklılara, bilim ve düşünce dünyasından araştırmacılara, kısacası geniş bir okuyucu kitlesine Gökalp, Gökalp'in eserleri "değişen bir şey yok" demek istiyor. Okuyucuyu Gökalp'la baş başa bırakıp Gökalp'in bütün eserlerinin yeniden yayımlanmasının Ötügen Neşriyat'a pek yakıştığını vurgulamak istiyoruz.

Prof. Dr. Ali DUYMAZ

Ziya Gökalp Bütün Eserleri
Yayına Hazırlama Kurulu Adına

ÖNSÖZ

ZİYA GÖKALP, Cumhuriyet dönemi Türk milliyetçiliğinin kurucularından ve en tanınmış simalarındandır. 1920'lerde Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran siyasi aktörlerin ortaya koyduğu ve temellendirmeye çalıştığı Cumhuriyet ideolojisini siyasal, kültürel, sosyolojik, felsefi anlamda geliştiren, şekillendiren en önemli kaynaklardan birisi Ziya Gökalp'ın *Türkçülüğün Esasları* adlı kitabında oraya koyduğu Türkçülük ideolojisidir.

Ziya Gökalp'ı kendisinden öncekilerden ve çağdaşlarından ayıran en temel fark, içerisinden çıktığı milletin felsefesini ortaya koyması, millete benliğini öğretmesi ve ülküsünü göstermesidir. Gregory Jusdanis, "Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür, Milli Edebiyatın İcat Edilişi" adlı kitabında bir milletin millet olabilmesi için iki şeye ihtiyacı olduğunu söyler: "Sınırlarını genişletmek ve kendi edebiyatını yaratmak." Bu ifade, kültürel kimliklerin yeniden inşasında, edebiyatın bu inşa sürecine katkısı anlamına da gelmektedir. Millî kültür, toplumsal belleğin mülküye ve insanların duyarlılığına etki ederek, toplumsal bir mutabakat oluşturmada bir araç olarak kullanılacaksa, bu etkilemenin edebiyatın katkısıyla olacağı açıktır. Toplumsal ve bireysel anlamdaki tüm kazanımların ortak ifadesi olan millî kültür, bu anlamda bireysel kimlikleri daha büyük bir birliğe bağlar. Bu bağlantıyı

sağlayan şey, edebiyattır. Edebiyatın millî kimliği inşa sürecindeki katkısı, özellikle milletin çözülüş devirlerinde daha belirgindir. Açıkçası bir millet, millet olabilmek için fiziksel sınırlarını değil zihinsel sınırlarını genişletmek zorundadır. Ancak yukarıda ifade edilen birlikteliği sağlayacak edebiyata kılavuzluk edecek bir millî felsefenin de yapılması gerektiği ortadadır. Bu önemli görevi üstlenen ve Türkçülüğün Esasları adlı eseriyle ortaya bir “Türk Amentüsü” koyan Ziya Gökalp olmuştur.

1923 yılında yayınlanan ve Ziya Gökalp’in Küçük Mecma’ya çıkardığı üçüncü devrenin başlangıcı olarak kabul edilen *Türkçülüğün Esasları*, Ziya Gökalp’in uzun yıllardır savunduğu düşüncelerinin derli toplu bir şekilde bir araya getirildiği ana metin özelliği gösterir. Ziya Gökalp düşüncesinde, Türkçülük ayrı bir yere sahiptir. Kaldı ki, *Türkçülüğün Esasları*’nda Türkçülük Nedir? Sorusuna verdiği cevap da bu durumun açık bir sağlamasıdır: “Türkçülük, Türk milletini yükseltmek demektir.”

Ziya Gökalp’in ortaya koyduğu eserlere bakıldığında bütün çalışmalarının Türk toplumunun geçmişi, bugünü ve geleceği üzerinde özellikle “kültür” temelli olarak yoğunlaştığı görülecektir. İmparatorluğun dağıldığı bir dönemde artık Meşrutiyet yıllarında olduğu gibi farklı düşünceleri uzlaştırmaya gerek kalmamıştır. Turancılığın da uzak bir mefkûre olduğuna kanaat getirmiş olan Gökalp, böyle bir ortamda Türkçülüğün Esasları’nda Türkçülük mefkûresini büyüklüğü noktasında yeniden tespit eder ve bu mefkûreyi üç dereceye ayırır: 1- Türkiyecilik, 2- Oğuzculuk yahut Türkmencilik, 3- Turancılık.

Gökalp’a göre bugün gerçekleşen sadece Türkiyeciliktir. Yakın mefkûremiz ise Oğuz birliği ya da Türkmen birliği olmalıdır. Türkçülerin uzak mefkûresi ise Turan namı altında birleşen Oğuzları, Tatarları, Kırgızları, Özbekleri, Yakutları lisanda, edebiyatta, harsta birleştirmektir.

Ziya Gökalp, Türkçülüğün uzak ve yakın mefkûrelerini ortaya koyduktan sonra, Türkiye Türkçülüğünün temel ve amaçlarını tespit eder. Bunu tespit ederken önce milleti tarif eder: “Millet, dilce, dince, zevkçe ve ahlâkça bir olan, yani aynı şartlar altında yetişmiş fertlerden mürekkep bir topluluktur. Şu hâlde Türküm diyen her ferdi Türk tanımaktan başka çare yoktur.”

Ziya Gökalp millet adı verilen zümrede ortaya çıkan bağılıkların tamamını kültür olarak kabul etmekte; kültürü de hars ve medeniyet olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Gökalp’a göre hars millîdir, medeniyet uluslararasıdır. Hars, bir başka milletten alınamaz; millî topluluklara esas karakterini veren unsurların bütünüdür. Orijinal sanat eserleri kaynağını harstan alır. Harsı, halkın esas yaşama biçimini şekillendiren değerler bütünü olarak düşünür. Medeniyet ise, uluslararası olması bakımından aydınlar tarafından daha kolay ve çabuk benimsenir. İlim, teknik ve sanat formları medeniyet içinde düşünülür. Bunlar, bir milletten diğerine kolayca geçebilir. Hars, millete ait güzel sanatların, ahlakın ve hukukun temeli durumundadır. Millet hayatının gelişmesi için harsla medeniyetin karşılıklı ilişki içinde bulunması üzerinde duran Gökalp, bir milletin harsının, farklı medeniyetlerden alacağı unsurlarla beslenip gelişeceğini ifade eder. Ona göre ancak, hars unsuru kuvvetli olan milletlerin sağlam esaslar üzerine kurulma şansı vardır.

Gökalp’a göre, bir milletin hem kendi manevi değerlerinin tümü olan harsa hem de bir medeniyet ailesine bağlanması için Türkçü aydınlar için iki görev düşmektedir: 1. Halka Doğru, 2. Garba Doğru.

Halka doğru gitmek, milletin seçkinlerinin kendi harslarını aramalarıdır. Çünkü hars halktadır. Medeniyet ise seçkinlerdedir. Seçkinler halka iki maksatla gidebilirler: a) Halktan harsî bir terbiye almak için, b) Halka medeniyet götürmek için.

Batı'ya doğru gitmek ise, Batı ilim, fen ve tekniğini çelişkisiz şekilde ve ikiliğe düşmeksizin kabul etmek, öğrenmek ve bununla halkı yükseltmektir. Ancak, Batı taklitçisi olmak için bu ortak medeniyet içinde millî şahsiyetin, yani harsın korunması şarttır.

Ziya Gökalp, "hars"ı meydana getiren millî değerleri de sekiz bölümde toplamış ve *Türkçülüğün Esasları* kitabının ikinci kısmında Türkçülüğün Programı başlığı altında incelemiştir. Bunlar; 1- Lisanî Türkçülük, 2- Bedîî Türkçülük, 3-Ahlâkî Türkçülük, 4- Hukukî Türkçülük, 5- Dinî Türkçülük, 6- İktisadî Türkçülük, 7- Siyasî Türkçülük, 8- Felsefî Türkçülük'tür.

Bu sekiz konuda mutlaka millî harsa gitmek gerekir. Çünkü Batı medeniyetine bağlı olan bütün milletler de, kendi töre, gelenek ve ihtiyaçlarına göre hukuk, iktisat, sanat, dil sahibi olmuşlardır. Millî konularda, medenileşmek adı altında başkalarını taklit eden milletler, hars bakımından zayıf düşerek yabancıların kültür sömürgesi olurlar. Halk ile aydınların arası giderek açılır. Aydınlar millî harstan, halk da medeniyetten uzak yaşadığı için, o millet, gerçek anlamda çağdaş ve medenî olamaz.

Sonuç olarak, Türk düşünce, kültür ve siyaset tarihinin önemli simalarından biri olan Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları* adlı eseriyle Türk milletindenim demenin ne demek olduğunu, Türk milletinin kim olduğunu, nereden geldiğini ve nereye gitmesi gerektiğini öğreten bir ilk öğretmendir. Bu çabalarıyla Türk milliyetçiliğinin ideoloğunu da yapan Gökalp, kendisine kadar dağınık bir halde gelen düşünceleri bir araya getirerek, gerçek anlamını bulan bu düşünceye Türkçülük adını vermiş ve milletin bundan sonra gideceği yolu tayin etmiştir. İmparatorluk sürecinden Ulus-Devlete geçiş döneminde yaşayan Gökalp'ın, insanların kafalarının karışık olduğu bir dönemde, bu karışıklığa çözüm bulmak amacıyla Türk toplumu ve kültürü üzerine yaptığı

sosyolojik, kültürel ve siyasal teori ve değerlendirmeler bugün de gerçekliğini devam ettirmektedir.

Son yüzyılda Türkiye'nin yetiştirdiği en büyük fikir adamlarından biri olan Ziya Gökalp'ın, içerisinde yaşadığımız çağda da bir takım yeni arayışlara ışık tutacak nitelik taşıyan *Türkçülüğün Esasları* adlı eserini yayınlayan Ötüken Neşriyat'a ve bu çalışmanın fikir babalığını yapan Prof. Dr. Ali Duymaz'a teşekkürü bir borç biliyorum.

Doç. Dr. Salim ÇONOĞLU

Ağustos 2014, Balıkesir

TÜRKÇÜLÜĞÜN ESASLARI

Bu kitap, *Nazarî Kısım* (Teorik Kısım) ve *Amelî Kısım* (Uygulamalı Kısım) diye ikiye ayrılmıştır.

Nazarî Kısım, Türkçülüğün mâhiyetini (niteliklerini) tetkik edecek (inceleyecek); Amelî Kısım, Türkçülüğün programını tespit etmeye çalışacaktır.

BİRİNCİ KISIM
TÜRKÇÜLÜĞÜN MÂHİYETİ

I. Türkçülüğün Tarihi

Türkçülüğün memleketimizde zuhurundan evvel (ortaya çıkışından önce) Avrupa'da Türklüğe dair iki hareket vücûda geldi. Bunlardan birincisi Fransızcada *Turquerie* denilen *Türkperestlik* (Türk hayranlığıdır). Türkiye'de yapılan ipekli ve yün dokumalar, halılar, kilimler, çiniler, demirci ve marangoz işleri; mücellitlerin, tezhipçilerin yaptıkları teclidler (ciltler) ve tezhipler, mangallar, şamdanlar ilh (vb.) gibi Türk sanatının eserleri çoktan Avrupa'daki nefâis-perestlerin (sanatseverlerin) dikkatini celp etmişti (çekmişti). Bunlar, Türklerin eseri olan bu güzel eşyayı binlerce liralar sarf ederek (harcayarak) toplarlar ve evlerinde bir Türk salonu yahut Türk odası vücûda getirirlerdi. Bazıları da bunları başka milletlere ait bedâalarla (estetik değeri yüksek sanat eserleriyle) beraber, bibloları arasında teşhir ederlerdi.

Avrupalı ressamaların Türk hayatına dair yaptıkları tablolarla, şairlerin ve feylesofların (filozofların) Türk ahlâkını tavsîf yoluyla (anlatmak için) yazdıkları kitaplar da "Turquerie" dâhiline girerdi. Lamartine'in, Auguste Comte'un, Pierre Lafitte'in, Âlî Paşa'nın husûsî kâtibi bulunan Mismar'in, Pierre Loti'nin, Farrere'in Türkler hakkındaki dostane yazıları bu kabildendir. Avrupa'daki bu hareket, tamamıyla Türkiye'deki Türklerin bedî sanatlarda (güzel

sanatlarda) ve ahlâktaki yüksekliklerinin bir tecellisinden (görünümünden) ibarettir.

Avrupa'da zuhur eden (ortaya çıkan) ikinci harekete de *Türkiyât* (Türkoloji) nâmı verilir. Rusya'da, Almanya'da, Macaristan'da, Danimarka'da, Fransa'da, İngiltere'de birçok ilim adamları eski Türklere, Hunlara ve Moğollara dair tarihî ve atîkiyâtî taharrîler (arkeolojik incelemeler) yapmaya başladılar. Türklerin pek eski bir millet olduğunu, gayet geniş bir sahada yayılmış bulunduğunu ve muhtelif zamanlarda cihângirâne (dünyaya hâkim olan) devletler ve yüksek medeniyetler vücûda getirdiğini meydana koydular. Vâkiâ (gerçi), bu sonki tetkiklerin mevzuu, (incelemelerin konusu) Türkiye Türkleri değil, kadim (eski) Şark (Doğu) Türkleriydi. Fakat birinci hareket gibi, bu ikinci hareket de memleketimizdeki bazı mütefekkirlerin (fikir adamlarının) ruhuna tesirsiz kalmıyordu. Bilhassa, Fransız müverrihlerinden (tarihçilerinden) Deguignes'in Türklere, Hunlara ve Moğollara dair yazmış olduğu büyük tarihle, İngiliz âlimlerinden Sir Davids Lumley'in Sultan Selim-i Sâlis'e (III. Sultan Selim'e) ithaf ettiği *Kitâbü'l-İlmü'n-Nâfi* isimindeki umumî Türk sarfı (Genel Türk Grameri), mütefekkirlerimizin ruhunda büyük tesirler yaptı. Bu ikinci eser, müellifi (yazarı) tarafından İngilizce yazılmıştı. Bir müddet sonra validesi (annesi) bu kitabı Fransızcaya tercüme ederek Sultan Mahmud'a ithaf etti. Bu eserde Türkçenin muhtelif şubelerinden (farklı dallarından) başka, Türk medeniyetinden, Türk etnografyasından ve tarihinden bahsolunuyordu.

Sultan Abdülaziz'in son devirleri ile Sultan Abdülhamid'in ilk devirlerinde İstanbul büyük bir fikir hareketine tecelligâh (sahne) olmuştu. Burada hem bir Encümen-i Dâniş (akademi) teşekküle (oluşmaya) başlamış hem de bir Dârülfünûn (üniversite) vücûda gelmişti. Bundan başka, askerî mektepler de yeni bir ruhla yükselmeye başlamıştı.

O zaman bu Dârülfünun'da *Hikmet-i Tarih* müderrisi (Tarih felsefesi profesörü) bulunan Ahmed Vefik Paşa idi. Ahmed Vefik Paşa, Şecere-i Türkî'yi, Şark (Doğu) Türkçesinden İstanbul Türkçesine tercüme etti. Bundan başka Lehçe-i Osmânî isminde bir Türk kamûsu (sözlüğü) vücûda getirerek, Türkiye'deki Türkçenin umumî (genel) ve büyük Türkçenin bir lehçesi olduğunu ve bundan başka Türk lehçeleri bulunduğunu aralarında mukayese (karşılaştırma) yaparak meydana koydu.

Ahmed Vefik Paşa'nın bu ilmî Türkçülüğünden başka, bir de bedî (estetik) Türkçülüğü vardı. Evinin bütün mobilyaları, kendisinin ve ailesi fertlerinin elbiseleri umumî-yetle (genellikle) Türk mamulâtındandı (ürünlerindendi). Hatta çok sevdiği kerimesi (kızı), Avrupa tarzında bir terlik almak için çok ısrar gösterdiği hâlde, "Evime Türk mamulâtından başka bir şey giremez!" diyerek bu arzunun husûlüne (oluşmasına) mümânaat göstermişti (engel olmuştu). Ahmet Vefik Paşa'nın başka bir orijinalitesi de Moliere'nin mudhikelerini (komedilerini) Türk âdetlerine adapte etmesi (uyarlaması) ve şahısların isimlerini ve hüviyetlerini (kimliklerini) Türkleştirmek sûretiyle Türkçeye nakletmesi ve millî bir sahnede oynatması idi.

Dârülfünûn'un (üniversitenin) bir müderrisi (profesörü), Türkçülüğün bu ilk esaslarını kurarken, askerî mekteplerin nâzırlığında bulunan Şıpka kahramanı Süleyman Paşa da Türkçülüğü askerî mekteplere sokmaya çalışıyordu. Süleyman Paşa'nın Türkçülüğüne Deguignes'in tarihi müessir olmuştur (etkili olmuştur) diyebiliriz. Çünkü memleketimizde ilk defa olarak Çin menba'larına (kaynaklarına) istinâden (dayanarak) Türk tarihi yazan Süleyman Paşa, bu eserinde bilhassa Deguignes'i mehaz edinmiştir (kaynak almıştır). Süleyman Paşa, *Tarih-i Âlem*'inin medhalinde (giriş kısmında), bu eseri niçin yazmaya teşebbüs ettiğini izah ederken diyor ki: "Askerî Mekteplerinin Nezaretine

geçince bu mekteplere lâzım olan kitapların tercümesini mütehasıslara (uzmanlarına) havale ettim. Fakat sıra tarihe gelince, bunun tercüme tarîkiyle (yoluyla) yazdırılamayacağını düşündüm. Avrupa’da yazılan bütün tarih kitapları ya dinimize yahut milliyetimize, Türklüğümüze ait iftiralarla doludur. Bu kitaplardan hiçbirisi tercüme edilip de mekteplerimizde okutturulamaz. Bu sebebe binaen (dayanarak) mekteplerimizde okunacak tarih kitabının telifini (yazılmasını) ben üzerime aldım. Vücûda getirdiğim bu kitapta hakikate mugayir (ters) hiçbir söze tesadüf olunamayacağı gibi, dinimize ve milliyetimize muhalif hiçbir söze de rast gelmek imkânı yoktur.”

Avrupa tarihlerindeki Hunların, Çin tarihindeki Hiung-nular olduğunu ve bunların Türklerin ilk dedeleri bulunduğunu ve Oğuz Han’ın Hiung-nu Devleti’nin müessisi (kurucusu) (Mete) olması lâzım geldiğini bize ilk defa öğreten Süleyman Paşa’dır. Süleyman Paşa bundan başka, Cevdet Paşa gibi lisanımızın sarfına (gramerine) dair bir kitap da yazdı. Fakat bu kitaba Cevdet Paşa gibi *Kavâid-i Osmâniye* (Osmanlıca Kuralları) adını vermedi. *Sarf-ı Türkî* (Türkçe Gramer) nâmını verdi. Çünkü lisanımızın Türkçe olduğunu biliyordu ve Osmanlıca nâmiyle üç lisandan mürekkep (oluşmuş) bir dil olamayacağını anlamıştı. Süleyman Paşa, bu husustaki kanaatini, *Talîm-i Edebiyât-ı Osmâniye* nâmiyle bir kitap neşreden Recaizade Ekrem Bey’e yazdığı bir mektupta açıkça meydana koydu. Bu mektupta diyor ki: “*Osmanlı Edebiyatı* demek doğru değildir. Nasıl ki lisanımıza Osmanlı lisanı ve milletimize Osmanlı milleti demek de yanlıştır. Çünkü *Osmanlı* tabiri yalnız devletimizin adıdır. Milletimizin ünvanı ise yalnız Türk’tür. Binâenaleyh (bundan dolayı), lisanımız da Türk lisanıdır, edebiyatımız da Türk edebiyatıdır.”

Süleyman Paşa, askerî rüştiyelerinde okunmak üzere, *Esmâ-yı Türkiye* (Türkçe İsimler) adlı kitabı da Osmanlıcanın tesiri altında Türkçe kelimelerin unutulmaması maksadıyla yazmıştı.

Görülüyor ki, Türkçülüğün ilk babaları Ahmed Vefik Paşa ile Süleyman Paşa'dır. Türk Ocakları'nda ve sâir Türkçü müesseselerde bu iki Türkçülük kılavuzunun büyük kıt'ada (boyda) resimlerini ta'lik etmek (asmak), kadirşinaslık (değerbilirlik) icabındandır.

Türkiye'de Abdülhamid bu kutsî cereyânı (kutsal akımı) durdurmaya çalışırken, Rusya'da iki büyük Türkçü yetişiyordu. Bunlardan birincisi Mirza Fethali Ahundof'dur ki Azerî Türkçesinde yazdığı orijinal mudhikeler (komediler), bütün Avrupa lisanlarına tercüme edilmiştir. İkincisi Kırım'da *Tercüman Gazetesi*'ni çıkaran İsmail Gasprinski'dir ki Türkçülükteki şîârı (ilkesi) "Dilde, fikirde ve işte birlik" idi. *Tercüman Gazetesi*'ni Şimal (Kuzey) Türkleri anladığı kadar Garp (Batı) Türkleri de anlardı. Bütün Türklerin aynı lisanda birleşmelerinin kabil (mümkün) olduğuna bu gazetenin vücûdu (varlığı) canlı bir delildi.

Abdülhamit'in son devrinde İstanbul'da Türkçülük cereyânı (akımı) tekrar uyanmaya başladı.

Rusya'dan İstanbul'a gelen Hüseyinzâde Ali Bey, Tıbbiye'de Türkçülük esaslarını anlatıyordu. *Turan* isimindeki manzûmesi, Panturanizm mefkûresinin (idealinin) ilk tecelisi (görünümü) idi. Yunan Harbi başladığı sırada, Türk şairi Mehmet Emin Bey:

"Ben bir Türküm dinim cinsim uludur. "

mısrayla başlayan ilk şiirini neşretti. Bu iki manzûme, Türk hayatında yeni bir inkılâbın başlayacağını haber veriyordu. Hüseyinzâde Ali Bey, Rusya'daki milliyet cereyânlarının tesiriyle Türkçü olmuştu. Bilhassa, daha kolejde

iken, Gürcü gençlerinden son derece milliyetperver olan bir arkadaşı ona, milliyet aşkını aşlamıştı.

Türk şairi Mehmet Emin Bey'e Türkçülüğü aşıl原因an –mûmâileyhin beyânâtına göre (kendisinin söylediğine göre)- Şeyh Cemâleddin-i Afganî'dir. Mısır'da Şeyh Muhammed Abduh'u, Şimal Türkleri arasında Ziyaeddin bin Fahreddin'i yetiştiren bu büyük İslam müceddidi (yenilikçisi), Türk vatanında Mehmet Emin Bey'i bularak, halk lisanında, halk vezninde milliyetperverâne (millet sevgisiyle dolu) şiirler yazmasını teşvik etmişti.

Türkçülüğün ilk devrinde Deguignes tarihinin müessir (etkili) olduğunu görmüştük. İkinci devrinde de Leon Cahun'un *Asya Tarihine Medhal* (Asya Tarihine Giriş) ünvanlı kitabının büyük tesiri oldu. Necib Âsım Bey, birçok ilâvelerle bu kitabın Türklere ait olan kısmını Türkçeye nakletti. Necib Asım Bey'in bu kitabı her tarafta Türkçülüğe dair temâyüller (eğilimler) uyandırdı. Ahmet Cevdet Bey, *İkdam* gazetesini Türkçülüğün bir organı haline koydu. Emrullah Efendi, Veled Çelebi ve Necib Âsım Bey bu Türkçülüğün ilk mücahitleri idi.

Fakat *İkdam* gazetesi etrafında toplanan bu Türkçülerden bilhassa, Fuad Raif Bey'in Türkçeyi sadeleştirmek hususunda yanlış bir nazariyeyi (teoriyi) takib etmesi, Türkçülük cereyânının (akımının) kıymetten düşmesine sebep oldu. Bu yanlış nazariye *tasfiyecilik* fikriydi.

Tasfiyecilik, lisanımızdan Arap, Acem cezirlerinden (köklerinden) gelmiş bütün kelimeleri çıkararak bunların yerine Türk cezrinden doğmuş eski kelimeleri yahut Türk cezrinden yeni edatlarla yapılacak yeni Türk kelimelerini ikame etmekten (yerleştirmekten) ibaretti. Bu nazariyenin fiilî tatbikatını (uygulamasını) göstermek üzere neşrolunan bazı makaleler ve mektuplar, zevk sahibi olan okuyucuları tiksindirmeye başladı. Halk lisanına geçmiş olan Arabî ve Farişî kelimeleri Türkçeden çıkarmak, bu lisanı en canlı

kelimelerinden; dinî, ahlâkî, felsefî tabirlerinden mahrum edecekti. Türk cezrinden yeni yapılan kelimeler, sarf (grammar) kaidelerini hercümerç (altüst) edeceğinden başka, halk için ecnebî (yabancı) kelimelerden daha yabancı, daha meçhuldü. Binâenaleyh (bundan dolayı), bu hareket, lisanımızı sadeliğe, vuzuha (açıklığa) doğru götürecektir, muğlaklığa (anlaşılmazlığa) ve zulmete (karanlığa) doğru götürüyordu. Bundan başka, tabîî (doğal) kelimeleri atarak onların yerine sun'î (yapay) kelimeler ikamesine (yerine koymaya) çalıştığı için hakikî bir lisan yerine sun'î bir Türk Esperantosunu vücuda getiriyordu. Memleketin ihtiyacı ise, böyle bir yapma Esperantoya değil, bildiği ve anladığı munis (alışılmış) ve gayr-i sun'î (yapay olmayan) kelimelerden mürekkep (oluşmuş) bir müfâheme (anlaşma) vasıtasına idi. İşte, bu sebepten dolayı İkdâm'daki tasfiyecilik cereyanından, fayda yerine mazarrat (zarar) husûle geldi (meydana geldi).

Bu sırada Tıbbiye'de teşekkül eden (kurulan) gizli bir inkılâp cemiyetinde *Pantürkizm*, *Panottomanizm* ve *Panislâmizm* mefkûrelerinden (ideallerinden) hangisi daha ziyade şer'iyete (gerçekliğe) muvâfık olduğu (uygun olduğu) münakaşa ediliyordu. Bu münakaşa, Avrupa'daki ve Mısır'daki Genç Türkler'e intikal ederek (geçerek) bazıları Pantürkizm mefkûresini, bazıları da Panottomanizm mefkûresini kabul etmişlerdi. O zaman Mısır'da çıkan *Türk* gazetesinde Ali Kemal, *Osmanlı ittihâdı* (Osmanlı birliği) fikrini ileri sürerken, Akçuraoğlu Yusuf Bey'le Ferit Bey, *Türk ittihâdı* (Türk birliği) siyâsetini tavsiye ediyorlardı.

Bu sırada Hüseyinzâde Ali Bey, İstanbul'dan, Ağaoğlu Ahmet Bey, Paris'ten Bakü'ye gelmişler ve orada mücâhede (mücadele) için el ele vermişlerdi. Topçubaşiyef de bunlara iltihak etti (katıldı). Bu üç zât, orada o zamana kadar hâkim bulunan Sünnîlik ve Şîlik ihtilâflarını izale ederek (gidererek) Türklük ve İslâmlık câmiaları (toplulukları) etrafında bütün Azerbaycanlıları toplamaya çalıştılar.

24 Temmuz inkılâbından sonra Türkiye’de Osmanlılık fikri hâkim olmuştu. Bu esnada intişâra (yayımlanmaya) başlayan *Türk Derneği* Mecmûası gerek bu sebepten, gerek yine tasfiyecilik cereyânına kapılmasından dolayı hiçbir rağbet görmedi.

31 Mart’tan sonra Osmanlıcılık fikri eski nüfûzunu (gücünü) kaybetmeye başladı. Vaktiyle Abdülhamid’e İslam ittihâdı (İslam birliği) fikrini vermiş olan Alman Kayseri, bu fırsattan istifade ederek, Sultanahmet Meydanı’nda İslam ittihâdı nâmına bir miting yaptırdı. Bu günden itibaren, memleketimizde gizli İttihâd-ı İslam teşkilâtı yayılmaya başladı. Genç Türkler, Osmanlıcı ve İttihâd-ı İslâmcı olmak üzere iki muarız (karşı) kısma ayrılmaya başladılar. Osmanlıcılar, kozmopolit (ulusal özelliklerini yitirmiş); İttihâd-ı İslâmcılar (İslam birliği taraftarları) ise ultramonten (milliyetlerine bakılmaksızın Müslüman olanların taraftarı) idiler.

Her iki cereyân da memleket için muzırdı (zararlıydı). Ben, 1326 (1910) Kongresi’nde Selanik’te Merkez-i Umûmî azalığına (genel merkez üyeliğine) intihâb olduğum (seçildiğim) sırada siyâsî ahvâl (siyasî durum) bu merkezdeydi.

Bu sırada Selanik’te *Genç Kalemler* isminde bir mecmûa çıkıyordu. Mecmûanın sermuharriri (başyazarı) Ali Canip Bey’le bir gece Beyaz Kule Bahçesi’nde konuşuyorduk. Bu genç bana mecmûasının lisanda sadeliğe doğru bir inkılâp yapmaya çalıştığını, Ömer Seyfettin’in bu mücâhedede (mücadelede) pîşvâ (önder) olduğunu anlattı. Ömer Seyfeddin’in lisan hakkındaki bu fikirleri tamamıyla benim fikirlerime tevâfuk ediyordu (uyuyordu). Gençliğimde Taşkısla’da mahpus bulunduğum sırada, neferlerin mülâzım-ı evvele, evvel mülâzım (teğmen), mülâzım-ı sâniye, sâni mülâzım (üsteğmen), Trablusgarp’a Garb Trablusu (Libya), Trablusşam’a, [Şam Trablusu] demeleri bende şu kat’î kanaati (kesin düşüncüyü) uyandırmıştı: Türkçeyi ıslah (iyileştirme) için bu lisandan bütün Arabî ve Farisî kelime-

leri değil, umum (bütün) Arabî ve Farisî kaideleri (kuralları) atmak; Arabî ve Farisî kelimelerden de Türkçesi olanları terk ederek Türkçesi bulunmayanları lisanında ibka etmek (yerinde bırakmak).

Bu fikre dair bazı yazılar yazmış isem de neşrine (yayın-na) fırsat bulamamıştım. Nasıl ki Türkçülük hakkında yazı yazmaya da henüz bir fırsat elvermemişti. Daha on beş yaşında iken Ahmed Vefik Paşa'nın *Lehçe-i Osmânî*'si ile Süleyman Paşa'nın *Tarih-i Âlem*'i bende Türkçülük temâyüllerini (eğilimlerini) doğurmuştu. 312'de (1896) İstanbul'a geldiğim zaman aldığım ilk kitap, Leon Cahun'un tarihi olmuştu. Bu kitap adeta Pantürkizm mefkûresini (idealini) teşvik etmek üzere yazılmış gibidir. O zaman Hüseyinzâde Ali Bey'le temas ederek, Türkçülük hakkındaki kanaatlerini öğreniyordum.

Hulâsa (kısaca) on yedi, on sekiz seneden beri Türk milletinin sosyolojisini ve psikolojisini tetkik için (incelemek için) sarf ettiğim mesainin mahsulleri (ürünleri) kafamın içinde istif edilmiş duruyordu. Bunları meydana atmak için yalnız bir vesilenin (sebebin) zuhuruna (ortaya çıkışına) ihtiyaç vardı. İşte Genç Kalemler'de Ömer Seyfeddin'in başlatmış olduğu mücâhede, bu vesileyi (sebebi) izhâr etti (açığa çıkardı). Fakat ben lisan meselesini kâfi (yeterli) görmeyerek Türkçülüğü bütün mefkûreleriyle (idealleriyle), bütün programıyla ortaya atmak lâzım geldiğini düşündüm. Bütün bu fikirleri ihtiva eden (içeren) *Turan* manzûmesini yazarak Genç Kalemler'de neşrettim. Bu manzume, tam zamanında intişâr etmişti (yayımlanmıştı).

Çünkü Osmanlıcılıktan da İslam ittihâdcılığından da (İslam birliği fikrinden de) memleket için tehlikeler doğacağını gören genç ruhlar, kurtarıcı bir mefkûre arıyorlardı. *Turan* manzûmesi bu mefkûrenin ilk kıvılcımı idi. Ondan sonra, mütemadiyen (sürekli) bu manzûmedeki esasları şerh ve tefsir etmekle (açıklamak ve yorumlamakla) uğraştım.

Turan manzûmesinden sonra, Ahmed Hikmet Bey, *Altın Ordu* makalesini neşretti. İstanbul'da *Türk Yurdu* mecmûasıyla *Türk Yurdu Cemiyeti* (derneği) teşekkül etti (kuruldu). Halide Hanım, *Yeni Turan* adlı romanıyla Türkçülüğe büyük bir kıymet verdi. Hamdullah Suphi Bey, Türkçülüğün faal (aktif) bir reisi oldu. İsimleri yukarıda geçen yahut geçmeyen bütün Türkçüler, gerek Türk Yurdu'nda gerek Türk Ocağı'nda birleşerek beraber çalıştılar. Köprülüzâde Fuat Bey, Türkiyât sahasında büyük bir mütebahhir (derin bilgili) ve âlim idi; ilmî eserleriyle Türkçülüğü tenvir etti (aydınlattı).

Yakup Kadri, Yahya Kemal, Falih Rıfki, Refik Halid, Reşat Nuri Beyler gibi nâsirler (nesir ustaları) ve Orhan Seyfi, Faruk Nafiz, Yusuf Ziya, Hikmet Nazım, Vâlâ Nureddin Beyler gibi şairler Yeni Türkçeyi güzelleştirdiler. Müfide Ferit Hanım da gerek kıymetli kitaplarıyla, gerek Paris'teki yüksek konferanslarıyla Türkçülüğün yükselmesine büyük himmetler (çabalar) sarf etti.

Türkçülük âlemi bugün o kadar genişlemiştir ki bu sahada çalışan sanatkârlar ile ilim adamlarının hepsinin isimlerini saymak ciltlerle kitaplara muhtaçtır. Yalnız Türk mimarlığında Mimar Kemal Bey'i unutmamak lazımdır. Bütün genç mimarların Türkçü olmasında mûmâileyhin (adı geçenin) büyük bir tesiri vardır.

Maamâfih (bununla birlikte), Türkçülüğe dair bütün bu hareketler akim kalacaktı (sonuçsuz kalacaktı), eğer Türkleri Türkçülük mefkûresi etrafında birleştirerek büyük bir inkıraz (dağılma) tehlikesinden kurtarmaya muvaffak (başarılı) olan büyük bir dâhi zuhur etmeseydi! Bu büyük dâhinin ismini söylemeye hâcet yok (gerek yok). Bütün cihân bugün Gazi Mustafa Kemal Paşa ismini mukaddes bir kelime ad-dederek her an hürmetle anmaktadır. Evvelce Türkiye'de, Türk milletinin hiçbir mevkii (yeri) yoktu. Bugün, her hak Türk'ündür. Bu topraktaki hâkimiyet Türk hâkimiyetidir;

siyasette, harsta (kültürde), iktisatta hep Türk halkı hâkimdir. Bu kadar kat'î (kesin) ve büyük inkılâbı yapan zât, Türkçülüğün en büyük adamıdır. Çünkü düşünmek ve söylemek kolaydır. Fakat yapmak ve bilhassa muvaffakiyetle (başarıyla) neticelendirmek (sonuçlandırmak) çok güçtür.